

BOLOGNA SÜRECİNİN MUHASEBE MESLEĞİNE ETKİSİ: DÜNYA UYGULAMALARI İLE TÜRKİYE UYGULAMASININ KARŞILAŞTIRILMASI*

Prof.Dr. Beyhan MARŞAP**
Prof.Dr. Cemal ELİTAŞ***
Arş.Grv. Mahmut Kadir İŞGÜVEN****

Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi Eylül 2015; 17 (3): 639-666
--

ÖZ

Yükseköğretim eğitiminde standartlaşma ve genel bir etki alanı oluşturmak amacıyla başlatılan Bologna sürecinin ders programlarına nasıl yansıdığı sorununun “muhasabe temelli” dersler açısından ele almaya çalışan bu çalışmada 13 ulusal üniversitenin ders programları incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda programlarda çok az sayıda muhasabe dersi olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada ayrıca Amerika Birleşik Devletleri’nde ve Avrupa ülkelerinde mali müşavir olabilmenin genel ve özel şartları Türkiye ile kıyaslanmıştır. Türkiye’de mali müşavir olabilmenin şartları arasında belli bir miktarda muhasabe dersi alma kriterinin olmayışı ve yasal olarak belli fakültelerden mezun olabilmenin mali müşavirlik sürecinin başlatılması için yeterli olması bu mesleği icra edeceklerin kalite sorununu gündeme getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bologna, Mali Müşavir, Muhasebe, Muhasebe Dersleri.

JEL Sınıflandırması: I20, I23, M40, M49.

THE EFFECT OF BOLOGNA PROCESS ON ACCOUNTING PROFESSION: COMPARISON BETWEEN GLOBAL PRACTICES AND TURKEY’S PRACTICE

ABSTRACT

Started to achieve standardization in higher education and to influence a general area; the issue of how Bologna Process effects curriculums is

* Makale Gönderim Tarihi: 29.05.2015; kabul tarihi: 30.06.2015

Bu çalışma Uluslararası EconAnadolu 2013 konferansında sunulan bildirinin gözden geçirilmiş halidir.

** Gazi Üniversitesi, İ.İ.B.F., Uluslararası Ticaret Bölümü, bguclu@gazi.edu.tr

*** Yalova Üniversitesi, İ.İ.B.F., Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü, cemal.elitas@yalova.edu.tr

**** Yalova Üniversitesi, İ.İ.B.F., Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü, mkisguven@hotmail.com

addressed in this paper in terms of “accounting based” lectures and 13 national university curriculums are analyzed. As a result of this analyze; it is seen that veryfew accounting lectures are in the curriculum of the programs. In this paper, the general and specialterms of becoming a certified accountant in the USA and European countries are compared with Turkey. In Turkey, taking specified credits in accounting to become a certified accountant is not required and graduating from particular faculties is legally enough to start becoming a certified accountant process raises a quality issue of the profession.

Keywords: Bologna, Certified Accountant, Accounting, Accounting Lectures.

JEL Classification: I20, I23, M40, M49.

1. GİRİŞ

Dünya’da son çeyrek asırda ülkelerin ve çok uluslu işletmelerin iki konuda önemli bir gayret içerisinde olduklarını rahatlıkla görmemiz mümkündür. Bunlar; küreselleşme ve standartlaşmadır. Aslında küreselleşmenin doğal bir sonucu sanırsanız ki standartlaşmadır. Çok uluslu işletmelerin küreselleşmenin trendi ile birçok ülkede faaliyet göstermeye başlaması bu işletmelerin ortak bir terminolojiye olan ihtiyacını ortaya çıkarmış ve böylece küreselleşmenin bir sonucu olarak standartlaşma çabaları hız ve önem kazanmıştır. Standartlaşma arttıkça küreselleşme pekişmiş ve daha çok küreselleşme, standartlaşmaya karşı durmayı gittikçe zorlaştırmış ve böylece standartlaşma da hızla yayılmaya devam etmiştir.

Standartlaşma çabaları, teknik boyutun da ötesine geçmiş (örneğin; bir kapının boyutları bir teknik standart iken ve bu tür standartlarda en yaygın kılavuz DIN¹ 18040 iken) ülkelerin finansal sistemlerinin uyumlaştırılması ve yakın zamanda da başlayan Bologna süreci ile yükseköğretim programlarının yakınlaştırılması boyutuna kadar uzanmıştır.

Bu çalışmada yüksek öğretim alanındaki standartlaşma incelenecek ve Bologna süreci tanıtılmaya çalışılacaktır. Özelde ise muhasebe eğitimine etkisi ve mali müşavirlik unvanının hakzedilmesi açısından Dünya’da muhasebe ders gereklilikleri ile Türkiye’nin kıyaslamasına yer verilecektir.

1 DIN: Alman Standartları Enstitüsü (Deutsches Institut für Normung)

2. BOLOGNA SÜRECİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Üniversite kurumunu yaratan ve tüm dünyaya yayılmasını sağlayan, 20.yüzyılın başına kadar bu alanda rakipsiz olan Avrupa Üniversiteleri, 20. yüzyılın ortalarından itibaren bir duraklama dönemine girmiş ve üstünlüklerini ABD'ye kaptırmışlardır. Shanghai Jiao Tong Üniversitesi Endeksine göre 2004 yılında dünyanın en iyi 20 üniversitesinin 17'si ABD'de, ikisi İngiltere'de ve bir tanesi de Japonya'dadır (YÖK 2007: 27).

Küreselleşen dünyada birleşerek ve genişleyerek tek bir pazar ve tek bir blok halinde “dünyanın en rekabetçi bilgi tabanlı ekonomik gücü” olmayı hedefleyen Avrupa, bu hedefin odak noktasında yer alan üniversitenin sorunlarına ancak 1990'lı yılların ortasından itibaren ciddi olarak eğilmeye başlamıştır. Bu yıllarda, İngiltere dışındaki Avrupa yükseköğretim sistemi genelde (YÖK2007, 27)

- Aşırı merkezîyetçi bir yönetim, kısıtlı idari ve mali özerklik,
- Düşük ve azalan kamu kaynakları ve alınamayan öğrenci harçları,
- Eğitimde verimsizlik; çok düşük mezuniyet oranları ve uzayan eğitim süreleri,
- Araştırmada verimsizlik,

gibi temel sorunlarla karşı karşıya bulunmaktaydılar. İşte tam böyle bir oramda iken 1998 yılında Bologna sürecinin temellerinin oluşturulmaya çalışıldığını görmekteyiz.

Bologna sürecinin temelleri 1998 yılında Almanya, Fransa, İtalya ve İngiltere eğitim bakanlarının Sorbonne'da gerçekleştirdikleri toplantı sonunda yayımlanan “Sorbonne Bildirisi” ile atılmıştır. Her ne kadar Avrupa'da ortak bir yüksek öğretim alanı oluşturma gayretinin başlangıcı bu bildiriye dayansa da Bologna süreci 1999 yılında yayımlanan “Bologna Deklarasyonu” ile atılmıştır. Bu bağlamda Bologna sürecinin gelişiminde önemli kilometre taşları olarak kabul edilen aşamaları kronolojik olarak incelemenin konunun daha iyi anlaşılması için yararlı olacağı inancındayız.

2.1. Bologna Deklarasyonu (1999)

Haziran 1999'da İtalya'nın eğitimden sorumlu Bakanının yapmış olduğu çağrı ile 29 ülkeden 31 katılımcı ile gerçekleştirilen toplantı “Bologna Deklarasyonu” olarak anılmaktadır. Süreç adını, Avrupa'nın en eski ikinci şehri olan Bologna'da yapılan bu toplantıdan almıştır. Bu toplantı ile Avrupa'da gelecekte ortak bir yüksek öğretim alanı

oluşturulmasının temelleri atılmıştır ve bu yönde bir karar alınmıştır (Gümrükçü 2010: 12).

Bologna sürecini başlatan temel faktörler ise;

- Küreselleşme,
 - Yeni iletişim teknolojileri ve buna bağlı olarak ortaya çıkanbilgi-sayar ve internet sistemi
 - Küreselleşmeye paralel olarak parasal sermayenin sınırsız hareketleri, sınır aşırı serbest mal ve hizmet ticareti, bilim ve teknolojide giderek artan rekabet ve ticaretleşme,
 - İngilizce'nin kendini küresel düzeyde kabul ettirmesi ve buna bağlı olarak dünyanın ortak dili olması,
- şeklinde sıralanabilir.

2.2. Prag Bildirgesi (2001)

2001 yılında Prag'da gerçekleştirilen toplantı Avrupa Yüksek Öğretim Alanı'nın oluşturulması açısından çok önemli bir kilometre taşıdır. Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 33 ülkenin eğitim bakanlıklarından temsilcilerin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Toplantının ana konusu kaydedilen ilerlemeyi değerlendirmek ve gelecek yıllarda Bologna Süreci'nin ilerlemesini sağlayacak temel öncelikleri tekrar değerlendirmek olmuştur. Bu anlamda toplantı sonucunda Bologna sürecine üç önemli hedef daha eklenmiştir. Bunlar (Avrupa Komisyonu2007, 11);

- Yaşam boyu öğrenmenin teşvik edilmesi,
- Yükseköğretim kurumlarının ve öğrencilerin katılımı,
- Avrupa Yükseköğretim Alanı'nın çekiciliğinin arttırması,

şeklinde sıralanabilir. Bu toplantının önemli bazı sonuçları olmuştur. Şöyle ki bu toplantı sonucunda Bologna sürecinin tamamlanması için ilk kez açık bir tarih belirlenmiştir. Tüm önemli sonuçları şu şekilde sıralayabiliriz;

- Küresel düzeyde Avrupa Yükseköğretim Ağı'nın (AYA) çekiciliğini arttırmak ve Bologna Süreci'ne katılan ülkeler arasındaki hareketliliği teşvik etmek,
- AYA'nın oluşturulmasını 2010 yılına kadar tamamlamak,
- Bologna Süreci'ne katılan ülkelerdeki öğretimin kalitesinin seviyesini arttırmak.

2.3. Berlin Bildirgesi (2003)

Berlin Konferansı, Bologna Sürecinininzenmesi anlamında atılan önemli bir adımdır. Yedi ülkenin üye olmasıyla (Arnavutluk, Andora, Bosna Hersek, Vatikan, Makedonya, Eski Yugoslav Cumhuriyeti, Rusya, Sırbistan ve Karadağ) Bologna Sürecine üye ülke sayısı 40'a yükselmiştir. Berlin Bildirisi'yle Bologna Süreci gelecek iki yıla ilişkin aşağıda yer alan öncelikleri belirleyerek ek bir ivme kazanmıştır (Avrupa Komisyonu 2007, 11). Bu öncelikler;

- Kurumsal ve ulusal düzeyde ve Avrupa düzeyinde kalite güvencesinin geliştirilmesi,
- İki aşamalı sistemin uygulamaya başlanması,
- 2005 yılı itibarıyla mezun olacak bütün öğrencilerin otomatik olarak ücret ödemeksizin diploma Eki alması dahil derecelerin tanınması ve eğitim süreleri,
- AYA için kapsamlı bir yeterlilikler çerçevesinin dikkatlice hazırlanması,
- Sürece üçüncü aşama olarak doktora seviyesinin de dahil edilmesi,
- AYA ile Avrupa Araştırma Alanı arasında daha sıkı bağların kurulması,

şeklinde sıralanabilir (Avrupa Komisyonu 2007, 11).

2.4. Bergen Bildirgesi (2005)

Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna'nın katılımı ile Bologna Sürecine üye olan ülkelerin sayısı 2005 Mayıs itibarıyla 45'e çıkmıştır (Avrupa Komisyonu 2007, 12). Bergen Bildirgesi'nde, yükseköğretim hizmetinin daha da somutlaştırılmasına yönelik ifadeler açık bir biçimde yer almaktadır. Bildiride, Bologna Süreci'ne destek olan kurumsal yapının da tamamlanmaya başladığı görülmektedir. Toplantının en önemli sonucu ise yükseköğretim kalitesinin güvenceye alınması için Avrupa Kalite Güvencesi Birliği tarafından önerilen standartların ve ilkelerin kabul edilmesi olmuştur (Gümüş ve Kurul 2011, 36).

2.5. Londra Bildirgesi (2007)

Londra Bildirgesi'nde 2005'ten bu yana olan gelişmeler ve durumlar değerlendirilmiştir. Hedeflere yeni hedefler eklenmiştir. Bunlar şu şekilde sıralanmıştır (Avrupa Komisyonu 2007, 12):

- Hareketlilik,
- Derece sistemi,
- Tanıma,
- Yaşam boyu öğrenme,
- Kalite Güvencesi ve Avrupa Kalite Güvencesi Ajansları Kaydı,
- Sosyal Boyut,
- Küresel Boyutta Avrupa Yükseköğretim Alanı.

2.6. Leuven ve Louvain-la-Neuve Bildirgesi (2009)

Bu toplantıda Bologna Süreci'nin hedefleri netleştirilmiştir. Bu hedefler (Gümüş ve Kurul 2011, 40);

- Eşit erişim,
- Yaşamboyu öğrenme,
- İstihdam edilebilirlik,
- Uluslararası açıklık,
- Hareketlilik,
- Yükseköğretimin özelleştirilmesi,

şeklinde sıralanmıştır.

2.7. Viyana Bildirgesi (2010)

Viyana Bildirgesi'nde, AYA yaratma amacıyla gelinen aşamadaki gelişmelerin çok olumlu olduğu yönünde değerlendirme yapılmıştır. Genel anlamda bir durum değerlendirme toplantısı şeklinde gerçekleşmiştir (Gümüş ve Kurul 2011, 40).

2.8. Bükreş Bildirgesi (2012)

Bükreş Bildirgesi'nde, Bologna sürecinin yükseköğretim sisteminin ulusal düzeyden çıkıp daha fazla küreselleşmesi, Avrupa sınırlarından çıkarak daha uluslararası bir seviyeye çıkması hedefi koyulmuştur. Bunun için yeni hedefler şöyle sınırlanmıştır (YÖK 2007);

- Avrupa Yükseköğretim Alanı'nı (AYA) güçlendirmek,
- Gelecek için yükseköğretime yatırım yapmak,
- Herkes için kaliteli yükseköğretim sağlamak,
- Yükseköğretime erişimin genişletilmesi,

- Öğrenci merkezli eğitim,
- Daha iyi öğrenme için hareketliliği güçlendirmek,
- Küresel Düzlemde AYA.

2.9. Erivan Bildirgesi (2015)

14-15 Mayıs 2015 tarihleri arasında Erivan’da gerçekleştirilen toplantıda Beyaz Rusya’nın da sürece dahil olması ile üye ülke sayısı 48’e yükselmiştir. Bu toplantıda alınan bazı önemli kararlar şöyledir;

- Öğrenim ve öğretim kalitesinin ve birbiriyle olan uyumluluğunun artırılması,
- Hızla değişen iş dünyası koşullarına uygun olarak mezunların istihdam edilebilirliğinin sağlanması,
- Yükseköğretim sistemlerinin daha kapsayıcı hale getirilmesi,
- Mutabık kalınmış yapısal reformların uygulanmasına yönelik gerekli girişimlerde bulunulması yönünde kararlar alınmıştır.

3. BOLOGNA SÜRECİNİN AMAÇ VE HEDEFLERİ

Tüm bu bilgilerin ışığında Bologna sürecinin amacının ortak bir yükseköğretim alanı oluşturmak olduğunu, hedefinin ise bu sürece tabi herhangi bir ülkede alınan eğitimin bir başka ülkede eşdeğerliliğinin daha kolay verilebilmesini sağlamak olduğunu söylememiz mümkündür. Bunun gerçekleştirilebilmesi için ise Bologna sürecinin ana fikri; “*az zorunlu ders çok seçmeli ders*” olarak özetlenebilir. İşte tam da bu noktada önemli bir sorun ile karşılaşmaktadır. Az olan bu zorunlu dersler hangileri olacaktır? Özellikle İşletme gibi günümüzde kendi içerisinden “Uluslararası Ticaret”, “Uluslararası Ticaret ve Finansman”, “İnsan Kaynakları Yönetimi”, “Yönetim Bilişim Sistemleri”, “Pazarlama” v.b. gibi birçok lisans eğitim programı çıkaran kapsamlı programlarda “zorunlu derslerin” belirlenmesi önemli bir sıkıntı oluşturmaktadır. İşletme bölümü örneğinden devam edecek olursak bu bölümde “muhasebe – finansman”, “yönetim ve organizasyon”, “üretim yönetimi ve pazarlama”, “sayısal yöntemler”, “ticaret hukuku” ve “kooperatifçilik” gibi altı farklı bilim dalı yer almaktadır. Doğal olarak her bilim dalı kendi alanından zorunlu ders belirlenmesini istemektedir. Bu durumda da dört yıllık lisans eğitimi veren fakülteler Bologna sürecine geçtiğinde sürecin ana fikrine uygun olarak programlarını düzenleyeceğinden, başka bir ifade ile “az zorunlu ders, çok seçmeli ders” ilkesi gereği zorunlu derslerin hangileri olacağı

sorunu önemli bir yer teşkil etmektedir.

İşletme temelli programların yukarıda ifade edilen yeni durumu yanında herhangi bir iktisadi ve idari bilimler programı mezununun “Mali Müşavir²” olma hakkı³ olduğu bilindiğine göre bu mesleği icra edecek olanların yeteri kadar “muhasabe” temelli ders alıp almadıkları sorusu da bu çalışmanın yapılmasının diğer bir gerekçesini oluşturmuştur. Bu bağlamda mali müşavirlik mesleğini icra etmeye aday olanların gerçekten yeterli nitelikte ve meslekte başarılı olabilmesi için muhasabe temellerinin üniversite yıllarında atılmış olmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Ancak Bologna süreci nedeniyle böyle olamıyorsa bile (ki Bologna sürecini eleştirmek bu çalışmanın temel amacı değildir.) mesleğe kabul edilecek adayların “*bir şekilde muhasabe derslerini üniversite eğitim süresi içinde almış olmalarının sağlanması gerektiği*”, üzerinde dikkatle durulması gereken bir konu olmalıdır.

Bu bağlamda çalışmanın ilerleyen bölümlerinde mali müşavirlik mesleğine kabul edilme koşulları açısından Dünya uygulamaları ile Türkiye karşılaştırılmasına yer verilecektir.

4. LİTERATÜR TARAMASI

Bologna süreci ile ilgili çalışmalar incelendiğinde çoğunlukla, konunun öğrenilmesine yönelik akademik sunumlar ile Bolonya yapısını anlatan çalışmaları görmek mümkündür. Bu çalışmaları önemli görmekle birlikte literatür taramasında çalışma konumuza uygun olan eğitim programları ile Bologna sürecini inceleyen çalışmalara yer verilecektir. Çünkü bu çalışmanın amacı da muhasabe derslerinin yer aldığı eğitim programları ile Bologna sürecine geçiş ile bundan etkilenen muhasabe ders dağılımlarını ortaya koyarak bu durumun gelecekte yetişecek mali müşavirlerin yeteri kadar muhasabe teorisi alt yapısına sahip olmadan bu mesleğe girmeleri sorunu ve bununda mali müşavirlik hizmetinin kalitesi üzerinde bir sorun oluşturabileceği kaygısı üzerine kurgulanmıştır.

2 Serbest Muhasebeci Mali Müşavir unvanı yerine 16.05.2015 tarih ve 29357 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Mesleklerine İlişkin Haksız Rekabet ve Reklam Yasağı Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik gereği “Mali Müşavir” ifadesi kullanılmıştır.

3 13.06.1989 tarih ve 20194 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 3568 Sayılı Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu’nun Serbest Muhasebeci Mali Müşavir Olabilmenin Özel Şartlarını düzenleyen 5. Maddesinin A/a bendinde; “Hukuk, iktisat, maliye, işletme, muhasabe, bankacılık, kamu yönetimi ve siyasal bilimler dallarında eğitim veren fakülte ve yüksekokullardan veya denkliği Yükseköğretim Kurumunca tasdik edilmiş yabancı yükseköğretim kurumlarından en az lisans seviyesinde mezun olmak veya diğer öğretim kurumlarından lisans seviyesinde mezun olmakla beraber bu fıkradan belirtilen bilim dallarından lisansüstü seviyesinde diploma almış olmak” ifadesine yer verilerek kimlerin mesleği icra etmek üzere başvurabileceğini açıkça belirtmiştir.

Korkut ve Mızıkacı (2008) çalışmalarında Bologna sürecinin Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik (PDR) programları açısından üç düzeyde incelenmesinin gerektiğini belirtmişlerdir. Fikir düzeyinde bakıldığında bir benimsemenin geliştiğini belirtmektedirler. Süreç düzeyinde bakıldığında ise PDR programlarının harekete geçtiğinin görüldüğü tespiti yapılmıştır. Uygulamalar açısından bakıldığında ise PDR programlarından öğrenci ve öğretim üyesi geliş ve gidişinde bir hareketlenmenin gözle görülebilir niceliğe ulaştığı sonucuna varılmıştır. PDR programlarının neredeyse tamamı AKTS'ye göre kredilerini ayarlama çalışmalarını bitirmiş durumda oldukları tespiti de çalışmanın bir başka önemli sonucu arasında yer almaktadır.

Başara (2010) çalışmasında Bologna sürecinde bir yandan öğrencinin kendi kariyer planlamasını yapabileceği zengin bir seçmeli dersler skalası olduğunu öte yandan da öğrenciye kendi uzmanlık alanını seçme imkânı tanıdığını ve böylece etkin eğitimini hayata geçirebileceğini ve bu düzenlemelerin önemli ölçüde sosyallik gereken güzel sanatlar ve tasarım eğitiminde yaratıcılığa katkı sağlayacağını ifade etmiştir.

Sağlam, Özudoğru ve Çıray (2011), çalışmalarında Türkiye'nin eğitim sistemindeki özgünlüğünü kaybetmeden Avrupa Birliği eğitim stratejisine katılması gerektiği vurgusu yapılarak özellikle Türkiye'deki genç nüfusa dikkat çekilmiş ve bu nüfusun istihdamına hizmet edecek programların açılmasının önemine vurgu yapılmıştır. Yine çalışmada Avrupa Birliği ülkelerinde mesleki-teknik öğretim kurumları ile iş dünyası arasındaki ilişkiyi Türkiye'nin de örnek kalarak hayata geçirmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu çalışmadaki önemli bir diğer tespit ise özellikle üniversitelerin Avrupa Birliği'nin "yaşam boyu öğrenme" faaliyetlerine destek ve imkânlar ölçüsünde programlar açarak katkı sağlaması gerektiğidir.

Güneş (2012) çalışmasında Bologna süreci ile (seçmeli derslerin fazla olmasının da bir sonucu olarak) öğrencilerin bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme, öğrenme, iletişim ve sosyal yetkinlik, alana özgü ve mesleki yetkinlik gibi yetkinlikler kazandırılabilceğini iddia etmektedir. Bologna süreci ile yükseköğretimde bilişsel ve uygulamalı eğitimlerin ön plana çıkacağını ve bunun da yetiştirici olacağı ifade edilmiştir. Herhangi bir ampirik çalışmaya dayanmayan bu tespitler yazarın tamamen sezgisel öngörülerini ile ifade edilmiştir.

Çelik (2012) yaptığı çalışmada Bologna sürecine eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Bologna Sürecinin, özellikle Türkiye'de, yükseköğretimin kalitesini artıran olumlu bir süreç olarak ele alındığını, fakat birçok Avrupa ülkesinde akademisyenlerin, öğrencilerin ve

iş dünyasının süreci yoğun bir şekilde eleştirdikleri tespitine yer vermiştir. Çalışmada yazar ayrıca, Bologna sürecinin kendi hedeflerine ulaşamadığını, dahası bu hedeflere ulaşmak için kullanılan araçların yükseköğretim sistemlerini aşırı bürokratikleştirdiği, tek tipleştirdiği ve hiyerarşiklediği tespitini yapmıştır.

Terzi, Şen ve Solak (2013) yaptıkları çalışmada Türkiye’de eğitim veren devlet ve vakıf üniversitelerinin İşletme Bölümlerinde okutulan müfredatları incelemişler ve seçilen üniversiteleri, ulusal kredi ve AKTS’leri (Avrupa Kredi Transfer Sistemi) açısından değerlendirmişlerdir. Çalışmada yapılan incelemeler sonucunda seçmeli ders sayılarının Bologna süreci çerçevesinde henüz istenen noktaya ulaşmadığı ancak hızla arttığı vurgusu yapılarak muhasebe temelli derslerin zorunlu dersler içindeki ağırlığının genel toplam içerisinde % 14 olduğu, ekonomi temelli ders ağırlığının % 17 ve yönetim-organizasyon temelli derslerin ağırlığının da yine %17 olduğunu tespit etmişlerdir. Bu tespit sadece İşletme bölümleri açısından yapılmıştır. Ayrıca seçmeli ders sayısının giderek arttığı tespiti de önemlidir.

Görkem (2014) çalışmasında, 2011-2012 akademik yılı bahar döneminde 30 farklı üniversitedeki 3. ve 4. sınıf maliye bölümü öğrencilerine Bologna sürecinin maliye bölümlerine etkilerini ölçmek amacıyla bir anket uygulanmıştır. Çalışmadan çıkarılabilecek önemli sonuçlar şöyledir; Bologna Süreci’nin uygulamada standardizasyona yol açarak üniversitelerin özerkliği ve esnekliğini azaltabildiğine katılanların oranı %31,5 iken, bu konuda kararsızların oranı daha yüksektir (%45,3). Öğrencilerin %46,7’si öğrenci ve öğretim elemanı hareketliliğinin artışının beyin göçünü hızlandıracağını düşünürken, %30,9’u kararsız kalmıştır. Bologna Süreci’nin sosyal boyutunun zayıf kaldığını düşünen öğrenciler %39,7 ile ilk sırada yer alırken, kararsızlar %36,8 ile hemen peşinden gelmektedir. Öğrencilerin yarısından fazlası (%58) Bologna Süreci’ne öğrencilerin katılımını yeterli bulmamaktadır. Öğrencilerin %45,8’i Bologna Süreci’nin yükseköğretim ticarileşmesine yol açıp açmadığı konusunda kararsız kalırken, %33,5’i ticarileşmeye yol açtığını bildirmişlerdir.

5. BOLOGNA SÜRECİNİN TÜRKİYE’DEKİ MUHASEBE EĞİTİMİNE ETKİLERİ

Çalışmanın bu bölümünde Bologna sürecine adaptasyon ile birlikte zorunlu ders sayısının azaldığı ve seçmeli ders sayısının arttığı ve bu durumun muhasebe derslerine etkileri üzerinde durulacaktır. Bu tespit aynı zamanda mali müşavir olabilecek bölümlerde zorunlu

“muhasebe temelli” ders sayılarının ortaya konulması açısından da önem arz etmektedir.

Yükseköğretim Kurulu verilerine göre Türkiye’de 193⁴ üniversite bulunmaktadır. Bu üniversitelerde yer alan ve mezun olduğunda “mali müşavir” olma ön şartının sağlanmasına olanak veren birçok bölüm bulunmaktadır. Tüm bu programların incelenmesinin zorluğu ve tekrarlılığı bertaraf etmek amacıyla araştırma, Dünya sıralamasında yer alan ve Bologna sürecini kabul eden Türk üniversiteleri ile sınırlı tutulmuştur.

Bu bağlamda Haziran 2015 itibari ile uluslararası bir derecelendirme ağı olan “Webometrics⁵”in Dünya’da ilk 1000’de yer alan Türk üniversitelerinin Bologna süreçleri incelenmiştir. Bu bağlamda listede 12 adet üniversite yer almaktadır. Bu sıralama içerisinde yer almamasına rağmen Bologna sürecini en kapsamlı ve en hızlı olarak tamamlayan ve bu konuda ödül almış olan Sakarya üniversitesi de onüçüncü örnek olarak incelemeye dahil edilmiştir. Bu durumda Bologna süreci çerçevesinde ders programları incelenecek üniversiteler ve Dünya sıralamasındaki yerleri şöyledir;

1. İstanbul Üniversitesi	277.
2. Orta Doğu Teknik Üniversitesi	507.
3. Ankara Üniversitesi	658.
4. Ege Üniversitesi	687.
5. İstanbul Teknik Üniversitesi	688.
6. Hacettepe Üniversitesi	713.
7. Bilkent Üniversitesi	744.
8. Boğaziçi Üniversitesi	760.
9. Gazi Üniversitesi	767.
10. Anadolu Üniversitesi	771.
11. Selçuk Üniversitesi	796.
12. Pamukkale Üniversitesi	882.
13. Sakarya Üniversitesi	1253.

Tablo 1’de yukarıda belirtilmiş 13 üniversitenin ilgili bölümlerinin

4 09.07.2015 tarihi itibariyle.

5 <http://webometrics.info>

zorunlu ve seçmeli dersleri ile zorunlu ve seçmeli dersler içerisinde muhasebe temelli derslerin sayıları gösterilmektedir. İlgili üniversitelerin Bologna sayfalarından “içerik analizi” yöntemi ile elde edilen veriler tarafımızca derlenmiştir. Bölümlerin “örgün öğrenim” verenleri ile “normal öğretim” ders programları esas alınmıştır. Tablo da bölümlerin parantez içerisinde söz konusu bölümün bağlı bulunduğu “fakülte/yüksek okulu” gösterilmektedir. Tüm dersler “adet” olarak verilmiştir.

Tablo 1. Türkiye’de Bazı Üniversitelerin Muhasebe Derslerine Yer Verme Düzeyleri

ÜNİVERSİTE	BÖLÜMLER	Toplam Z Ders	Toplam S Ders	Muhasebe Dersi Z	Muhasebe Dersi S	% Z	% S
İstanbul	CEKO (İktisat)	43	52	1	1	0,023	0,019
	Ekonometri (İktisat)	47	47	2	0	0,043	0,000
	İng.İktisat (İktisat)	44	46	2	4	0,045	0,087
	İktisat (İktisat)	44	46	3	3	0,068	0,065
	İşletme (İktisat)	41	46	6	2	0,146	0,043
	Kamu Yönetimi (İktisat)	Verisine ulaşılamamıştır.				0,000	0,000
	Maliye (İktisat)	53	48	3	1	0,057	0,021
	SB.Ul.İliş. (İktisat)	40	64	2	0	0,050	0,000
	Turizm İşletme. (İktisat)	53	38	3	1	0,057	0,026
	Uluslararası İliş. (İktisat)	Verisine ulaşılamamıştır.				0,000	0,000
	İng.İşletme (İşletme)	49	24	6	1	0,122	0,042
	İşletme (İşletme)	48	68	6	6	0,125	0,088
Hukuk (Hukuk)	Verisine ulaşılamamıştır.				0,000	0,000	
Orta Doğu Teknik	İşletme (İİBF)	32	58	2	1	0,063	0,017
	İktisat (İİBF)	26	62	0	0	0,000	0,000
	Uluslararası İliş. (İİBF)	25	19	0	0	0,000	0,000
	Siy.Bil.Kamu Yön. (İİBF)	26	24	0	0	0,000	0,000
Ankara	CEKO (Siyasal Bilgi. F.)	45	65	2	0	0,044	0,000
	İktisat (Siyasal Bilgi. F.)	41	54	2	1	0,049	0,019
	İşletme (Siyasal Bilgi. F.)	56	55	6	1	0,107	0,018
	Maliye (Siyasal Bilgi. F.)	52	63	2	4	0,038	0,063
	Siy.Bil.Kamu Yön. (SBF)	53	72	0	2	0,000	0,028
	Uluslararası İliş. (SBF)	52	95	0	0	0,000	0,000
	Hukuk (Hukuk)	66	109	0	0	0,000	0,000

Bologna Sürecinin Muhasebe Mesleğine Etkisi: Dünya Uygulamaları ile Türkiye Uygulamasının Karşılaştırılması

ÜNİVERSİTE	BÖLÜMLER	Toplam Z Ders	Toplam S Ders	Muhasebe Dersi Z	Muhasebe Dersi S	% Z	% S
Ege	İktisat (İİBF)*	41	224	2	5	0,049	0,022
	İşletme (İİBF)*	48	179	5	5	0,104	0,028
	Uluslararası İliş. (İİBF)	38	50	0	0	0,000	0,000
İstanbul Teknik	İşletme Müh. (İşletme)	43	105	1	0	0,023	0,000
	Endüstri Müh. (İşletme)			Verisine ulaşılamamıştır.		0,000	0,000
	Ekonomi (İşletme)	49		1	Verisi yok.	0,020	0,000
Hacettepe	Aile Tük. Bilim. (İİBF)	45	20	1	0	0,022	0,000
	İktisat (İİBF)	42	35	2	1	0,048	0,029
	İşletme (İİBF)	37	60	2	5	0,054	0,083
	Maliye (İİBF)	36	39	2	4	0,056	0,103
	Sağlık İdaresi (İİBF)	39	20	2	0	0,051	0,000
	Siy.Bil.Kamu Yon. (İİBF)	42	36	2	0	0,048	0,000
	Sosyal Hizmet (İİBF)	38	34	0	0	0,000	0,000
	Uluslararası İliş. (İİBF)	43	51	0	0	0,000	0,000
	Hukuk (Hukuk)	63	82	0	1	0,000	0,012
Bilkent	İktisat (İİSBF)	25	21	0	0	0,000	0,000
	Siy.Bil.KamuYön.(İİSBF)	31	70	0	0	0,000	0,000
	Uluslararası İliş. (İİSBF)			Verisine ulaşılamamıştır.		0,000	0,000
	İşletme (İşletme Fak.)	31	44	2	2	0,065	0,045
Boğaziçi	Hukuk (Hukuk)	52	55	1	0	0,019	0,000
	Ekonomi (İİBF)	25	39	0	0	0,000	0,000
	İşletme (İİBF)	33	69	2	12	0,061	0,174
	Siy.Bil.Ulus.İliş. (İİBF)	25	102	0	0	0,000	0,000
	Turizm İşlet. (UBYO)	37	29	2	0	0,054	0,000
	Uluslararası Tic. (UBYO)	39	21	2	0	0,051	0,000
	Yön.Bil.Sistem. (UBYO)	37	20	2	0	0,054	0,000
Gazi	İktisat (İİBF)	35	40	0	2	0,000	0,050
	İşletme (İİBF)	35	41	7	4	0,200	0,098
	Siy.Bil.Kamu Yon. (İİBF)	35	41	0	1	0,000	0,024
	Ekonometri (İİBF)	35	41	2	0	0,057	0,000
	Maliye (İİBF)	35	41	2	2	0,057	0,049
	Uluslararası İliş. (İİBF)	35	41	0	1	0,000	0,024
	ÇEKO (İİBF)	35	40	0	4	0,000	0,100
	Sağlık Kur. İşlet. (İİBF)	33	41	2	0	0,061	0,000
	Uluslararası Tic. (İİBF)	35	41	3	5	0,086	0,122
Anadolu	Hukuk (Hukuk)	59	110	1	0	0,017	0,000
	İktisat (İİBF)	42	24	2	1	0,048	0,042
	İşletme (İİBF)	42	56	5	5	0,119	0,089
	ÇEKO (İİBF)	40	22	2	0	0,050	0,000
	Maliye (İİBF)	40	24	5	0	0,125	0,000
	İngilizce İktisat (İİBF)	41	11	2	0	0,049	0,000
	İngilizce İşletme (İİBF)	41	28	5	1	0,122	0,036
	Hukuk (Hukuk)	55	65	0	0	0,000	0,000
	İktisat (İkt. F)	57	0	3	0	0,053	0,000
	Maliye (İkt. F)	56	0	5	0	0,089	0,000
	Kamu Yönetimi (İkt. F)	57	0	2	0	0,035	0,000
	ÇEKO (İkt. F)	57	0	2	0	0,035	0,000
	Uluslararası İliş. (İkt. F)	56	0	0	0	0,000	0,000
	Konak. İşletmeci. (İşl. F)	57	0	4	0	0,070	0,000
	İşletme (İşl. F)	58	0	7	0	0,121	0,000

ÜNİVERSİTE	BÖLÜMLER	Toplam Z Ders	Toplam S Ders	Muhasebe Dersi Z	Muhasebe Dersi S	% Z	% S
Selçuk	İktisat (İİBF)	56	55	4	0	0,071	0,000
	İşletme (İİBF)	56	108	8	24	0,143	0,222
	Kamu Yönetimi (İİBF)	51	50	2	0	0,039	0,000
	Uluslararası İliş. (İİBF)	42	41	1	0	0,024	0,000
	Uluslararası Tic. (İİBF)	Verisine ulaşılamamıştır.				0,000	0,000
	Hukuk (Hukuk)**	52	20	0	0	0,000	0,000
	İktisat (AİİBF)	Verisine ulaşılamamıştır.				0,000	0,000
	İşletme (AİİBF)	56	74	9	26	0,161	0,351
	Maliye (AİİBF)	Verisine ulaşılamamıştır.				0,000	0,000
	Bank. Sigor. (B.İşl. F.)	Verisine ulaşılamamıştır.				0,000	0,000
	İşletme (B. İşl. F.)	56	74	11	27	0,196	0,365
	İşlet. Enfor. (B. İşl. F.)	Verisine ulaşılamamıştır.				0,000	0,000
	Muh. Fin. Yön. (B. İşl. F.)	Verisine ulaşılamamıştır.				0,000	0,000
	Ul. Tic. İşl. (B. İşl. F.)	Verisine ulaşılamamıştır.				0,000	0,000
Pamukkale	ÇEKO (İİBF)	40	160	2	6	0,050	0,038
	Ekonometri (İİBF)	36	162	2	6	0,056	0,037
	İktisat (İİBF)	39	74	2	5	0,051	0,068
	İng. İktisat (İİBF)	38	183	2	6	0,053	0,033
	İşletme (İİBF)	40	174	2	5	0,050	0,029
	İng. İşletme (İİBF)	39	160	4	4	0,103	0,025
	Maliye (İİBF)	39	156	2	6	0,051	0,038
	Siy.Bil. Kamu Yön.(İİBF)	40	102	2	3	0,050	0,029
	Ulus.Tic. Fin. (İİBF)	40	167	3	5	0,075	0,030
	Yön.Bil.Sistem. (İİBF)	38	123	1	5	0,026	0,041
	Org.Tarım İşl. (UBYO)	45	27	1	0	0,022	0,000
	Sermaye Piyas. (UBYO)	50	6	3	0	0,060	0,000
	Ulus. Tic. Loj. (UBYO)	40	29	1	0	0,025	0,000
	Sakarya	ÇEKO (İİBF)***	Verisine ulaşılamamıştır.				0,000
İktisat (İİBF)***		Verisine ulaşılamamıştır.				0,000	0,000
Siy.Bil. Kamu Yön.(İİBF)		Verisine ulaşılamamıştır.				0,000	0,000
Maliye (İİBF)***		Verisine ulaşılamamıştır.				0,000	0,000
Uluslararası İliş. (İİBF)		Verisine ulaşılamamıştır.				0,000	0,000
Finansal Eko. (İİBF)		Verisine ulaşılamamıştır.				0,000	0,000
Hukuk (Hukuk)		41	46	0	0	0,000	0,000
İşletme (İşl. Fa)		36	82	5	6	0,139	0,073
Turizm İşlet. (İşl. F.)		36	67	3	1	0,083	0,015
Sağlık Yönetimi (İşl. F.)		31	45	2	3	0,065	0,067
Uluslararası Tic. (İşl. F.)		33	25	3	1	0,091	0,040
Yön. Bil. Sis. (İşl. F.)		32	25	2	2	0,063	0,080
İns. Kay. Yön. (İşl. F.)		33	46	1	1	0,030	0,022
Banka. ve Sig. (UBYO)		34	24	2	0	0,059	0,000
Ulus. Tic. Loj. (UBYO)		34	28	1	1	0,029	0,036
* Bu bölümlerde aynı dersler farklı dönemlerde tekrar alınabilecek şekile tanımlanmıştır.							
** Bu bölümde sadece iki yıllık (dört dönemlik) ders programı açıklanmıştır.							
*** Sakarya Üniversitesi İİBF'de programlar açılmamıştır.							

6. GENEL OLARAK MALİ MÜŞAVİR OLMA KOŞULLARI

Bu başlık altında amaç mali müşavir olabilmek için gerekli ve istenen yeterliliklerin Dünya'daki ve Türkiye'de ki uygulama ile kıyaslanmasıdır. Bu amaçla Amerika Birleşik Devletleri'nde mali müşavir (CPA) olabilmek veya sınavlarına katılabilmek için gereklilikleri eyaletler bazında ayrı ayrı tespit edilecektir. Ardından Avrupa ülkelerindeki durum ele alınacak ve son olarak da Türkiye

açısından mali müşavir olabilmek için gereklilikler 3568 Sayılı Kanun açısından incelenecektir.

6.1. Amerika Birleşik Devletleri'nde Mali Müşavir Olma Koşulları

Birçok farklı eyaletten oluşan Amerika Birleşik Devletleri'nde mali müşavir olabilme esaslarının eyaletlerin farklı düzenlemeleri olabileceği gerekçesiyle eyalet bazında incelemesi uygun görülmüştür. Aşağıda yer alan Tablo 2'de eyaletler bazında mali müşavir olabilmek için gerekli şartlar verilmiştir.

Tablo 2. Amerika Birleşik Devletleri'nde Mali Müşavir Olabilme Koşulları

Eyalet	Sınava Girişte 150 Kredilik Lisans Koşulu	Minimum Mezuniyet	Vatandaşlık	Eyalette İkamet	Yaş Sınırı	Diğer Eğitim Koşulları
Alabama	Evet	Lisans	Evet	Hayır	19	Giriş dersleri hariç 33 kredilik Muhasebe Muhasebe hariç 27 saatlik işletme dersi ile 3 kredilik işletme hukuku dersi almış olmak
Alaska	Hayır	Lisans	Hayır	Hayır	Yok	Muhasebe mezunu olmak ya da en az 15 kredilik muhasebe dersi almış olmak veya 1 yıllık serbest muhasebe deneyimi olmak Sertifika için 150 kredi koşulu geçerlidir
Arizona	Hayır	Lisans	Hayır	Hayır	18	24 kredilik Muhasebe dersi almış olmak 12 kredilik orta veya ileri düzey muhasebe ile 18 kredilik ilişkili dersleri almış olmak Sertifika için en az 30 kredilik kısmi üst sınıf ilişkili olacak şekilde 36 kredilik muhasebe dersi almış olmak Sertifika için 150 kredi koşulu geçerlidir
Arkansas	Hayır	Lisans	Hayır	Evet	Yok	30 kredilik Muhasebe ve 30 kredilik işletme dersi almış olmak Sertifika için 150 kredi koşulu geçerlidir Adaylar sınavın son kısmını geçtikleri tarihten itibaren 3 yıl içinde ek 30 krediyi tamamlamalıdır
California	Hayır	Lisans	Hayır	Hayır	Yok	24 kredilik (ya da bir çeyrekte 36 kredilik) muhasebe dersi almış olmak 24 kredilik (ya da bir çeyrekte 36 kredilik) işletme ile alakalı ders almış olmak Eğitim koşulları değişiklik gösterebilir. Eyalet Kurulu ile irtibata geçiniz. 1 Ocak 2014'ten itibaren lisanslama için 150 kredi koşulu bulunmaktadır.
Colorado	Hayır	Lisans	Hayır	Hayır	Yok	21 kredilik kısmi yoğunlaşmış olmak üzere toplamda 27 kredilik Muhasebe dersi almış olmak 21 kredilik diğer işletme derslerini almış olmak 1 Temmuz 2015'ten itibaren Sertifika için 150 kredi koşulu geçerlidir 1 Temmuz 2015'ten itibaren Sertifika için 33 saatlik Muhasebe dersi ile en az 3 saatlik Muhasebe Etiği dersi almış olmak

Prof.Dr. Beyhan MARŞAP - Prof.Dr. Cemal ELİTAŞ
Arş.Grv. Mahmut Kadir İŞGÜVEN

2015/3

654

Eyalet	Sınava Girişte 150 Kredilik Lisans Koşulu	Minimum Mezuniyet	Vatandaşlık	Eyalette İkamet	Yaş Sınırı	Diğer Eğitim Koşulları
Connecticut	Hayır	Lisans	Hayır	Hayır	Yok	Sertifika için 150 kredi koşulu geçerlidir 46 kredilik Muhasebe ve işletme hukuku, iktisat, finans ve benzeri alanlarda ders almış olmak En az 24 kredilik Muhasebe dersi almış olmak
Delaware	Hayır	Lisans	Hayır	Hayır	Yok	Sertifika için 150 kredi koşulu geçerlidir Finansal Muhasebe, denetim ve vergi mevzuatını da içeren en az 24 kredilik muhasebe dersi almış olmak
Florida	Hayır	Yok	Hayır	Hayır	Yok	120 kredilik veya 160 çeyrek dönemlik dersleri; 24 kredisi ve 36 çeyrek kredisi üst düzey muhasebe eğitimi üzerinde ve denetim, maliyet ve yönetim muhasebesi, finansal muhasebe, muhasebe bilgi sistemleri ve vergi mevzuatı alanlarında tamamlamış olmak 24 kredilik ya da 36 çeyrek kredilik işletme dersleri eğitimi almış olmak ve bunlardan en az 6 kredisi ya da 8 çeyrek kredilik kısmını ticaret hukuku alanında tamamlamış olmak
Georgia	Hayır	Lisans	Hayır	Hayır	18	Sertifika için 150 kredi koşulu geçerlidir Giriş seviyesinin üzerinde 20 kredilik ders almış olmak Sertifika için 30 kredilik muhasebe dersi ve 24 kredilik genel işletme derslerini almış olmak
Guam	Hayır	Lisans	Hayır	Hayır	Yok	24 kredilik üst düzey muhasebe dersi ile 24 kredilik işletme dersi almış olmak
Hawaii	Hayır	Lisans	Hayır	Hayır	18	Sertifika için 150 kredi koşulu geçerlidir Muhasebe dışı alan mezunlarının en az 18 kredilik üst düzey muhasebe dersi almış olmaları Başvuru sırasında şartları sağlıyor olmak veya 120 gün içerisinde tamamlayacak şekilde olmak Sertifika için 24 kredilik muhasebe dersi ve 24 kredilik muhasebe dışı işletme derslerini almış olmak
Idaho	Hayır	Lisans	Hayır	Hayır	18	20 kredilik kısmi muhasebe olmak üzere 30 kredilik işletme dersini tamamlamış olmak Sertifika için 150 kredi koşulu geçerlidir Eyalette ikamet etmiş, ediyor veya edecek olmak
Illinois	Evet	Lisans	Hayır	Hayır	Yok	30 kredilik muhasebe dersi ve 24 kredilik işletme dersini içeren bir lisans diplomasına sahip olmak ya da Lisans düzeyinde en az 30 kredilik muhasebe dersi aldıktan sonra bir yüksek lisans veya AACSB eşleniğini bitirmiş olmak
Indiana	Evet	Lisans	Hayır	Hayır	Yok	24 kredilik muhasebe dersi almış olmak Yüksek lisans ile başvurularda 24 kredilik lisans düzeyinde, 15 kredilik yüksek lisans düzeyinde muhasebe dersi almış olmak Muhasebe dışı derslerden en az 24 kredilik işletme derslerini bitirmiş olmak

Bologna Sürecinin Muhasebe Mesleğine Etkisi: Dünya Uygulamaları ile Türkiye Uygulamasının Karşılaştırılması

Eyalet	Sınava Girişte 150 Kredilik Lisans Koşulu	Minimum Mezuniyet	Vatandaşlık	Eyalette İkamet	Yaş Sınırı	Diğer Eğitim Koşulları
Iowa	Hayır	Lisans	Hayır	Hayır	Yok	Sertifika için 150 kredi koşulu geçerlidir En az 24 kredilik giriş seviyesi üzerinde muhasebe dersi içeren İşletme ya da Muhasebe alanlarından mezun olmak Muhasebe yüksek lisansı yapmış olmak ya da diğer yüksek lisanslarda 24 kredilik muhasebe dersi almış olmak
Kansas	Evet	Lisans	Hayır	Evet	Yok	30 kredilik muhasebe, 42 kredilik işletme ve genel dersler ile 11 kredilik yazılı ve sözlü iletişim dersleri almış olmak
Kentucky	Hayır	Lisans	Hayır	Hayır	18	27 kredilik muhasebe ve 12 kredilik diğer işletme derslerini almış olmak
Louisiana	Evet	Lisans	Hayır	Hayır	18	Lisansta 24 kredilik, yüksek lisansla 21 kredilik muhasebe dersi almış olmak 24 kredilik Muhasebe dışı Ticaret Hukuku'nu da içeren CPA için uygun 24 kredilik işletme dersi almış olmak
Maine	Hayır	Lisans	Hayır	Hayır	Yok	İlk kez sınava girenler ile tekrar girmek zorunda olanlar, 12 kredisi muhasebe, denetim ve etik derslerini içeren ve bunlardan en az 3 kredisi muhasebe ve 3 kredisi etik alanında olan 120 kredilik lisans eğitimi mezunu olmalıdır Eğitim koşulları sınavı takip eden 120 günlük süre içerisinde karşılanmalıdır. Muhasebe ve denetim koşulları başvuru esnasında tamamlanmış olmalıdır.
Maryland	Hayır	Lisans	Hayır	Hayır	18	27 kredilik muhasebe ve en az 21 kredilik ilişkili alanlardan ders almış olmak ve 3 kredilik etik dersi almış olmak Sertifika için 150 kredi koşulu geçerlidir
Massachusetts	Hayır	Lisans	Hayır	Hayır	18	120 kredilik veya 180 çeyrek dönemlik dersleri tamamlamış olmak 21 kredilik finansal muhasebe, yönetim muhasebesi, vergi mevzuatı derslerini içeren muhasebe alanında ders almış olmak 9 kredilik Ticaret Hukuku, Finans ve Bilgi Sistemleri derslerini almış olmak 1 Ocak 2007 tarihi itibarıyla; sınavda başarılı olan adayların takip eden 3 yıl içerisinde 150 kredilik koşulu sağlamaları gereklidir.
Michigan	Hayır	Lisans	Hayır	Hayır	Yok	24 kredilik muhasebe ve 24 kredilik genel işletme dersleri almış olmak Sertifika için 150 kredi koşulu geçerlidir Lisans düzeyinde başvurular kabul edilir ancak sertifika için mezuniyet koşulu vardır.

Eyalet	Sınava Girişte 150 Kredilik Lisans Koşulu	Minimum Mezuniyet	Vatandaşlık	Eyalette İkamet	Yaş Sınırı	Diğer Eğitim Koşulları
Minnesota	Hayır	Lisans	Hayır	Evet	18	24 kredilik muhasebe ve 24 kredilik genel işletme dersleri almış olmak İş deneyimi koşulunu sağlayanlardan mezuniyet koşulu aranmaz 1 yıllık iş deneyimi ve 150 kredi koşulu sertifikaya için gereklidir. Sertifika için 150 kredi koşulu geçerlidir Eğitim koşulu tamamlanmadan 180 gün önce başvuru yapılabilir. Eğitim koşulu tamamlanmadan 90 gün öncesine kadar; adaylar koşullu kabul alacaklardır. İlk teste girildiği tarihten itibaren 120 gün içerisinde mezuniyet koşulu tamamlanmalıdır. Sınavdan 90 gün önce veya 90 gün sonraya kadar eyalet içerisinde ikamet etmiş, ediyor veya edecek olmak
Mississippi	Evet	Lisans	Hayır	Evet	Yok	En az 24 kredilik üst düzey veya yüksek lisans seviyesinde Muhasebe dersi almış olmak En az 24 kredilik üst düzey veya yüksek lisans seviyesinde İşletme dersi almış olmak Eyalet 24 kredilik derslerin 15 kredilik kısmını belirlemektedir
Missouri	Evet	Lisans	Hayır	Evet	21	En az 1 ders denetim ve 18 kredilik yüksek düzey muhasebe dersi içeren toplamda 33 kredilik muhasebe dersi almış olmak 27 kredilik genel işletme dersi almış olmak Eğitim koşulları sağlanmadan 60 gün öncesine kadar sınava girilebilir.
Montana	Hayır	Yok	Hayır	Hayır	Yok	Sertifika için 150 kredi koşulu geçerlidir Finansal Muhasebe, Denetim, Vergi Mevzuatı, Yönetim Muhasebesi derslerinden en az bir tanesini içermek kaydıyla 24 kredilik üst düzey ya da yüksek 24 kredilik işletme dersi almış olmak
Nebraska	Evet	Lisans	Hayır	Evet	Yok	Giriş dersleri hariç 30 kredilik Muhasebe eğitimi 36 kredilik genel işletme derslerini almış olmak Eğitim koşulları sağlanmadan 60 gün öncesine kadar sınava girilebilir.
Nevada	Evet	Lisans	Hayır	Hayır	Yok	En az 30 kredilik giriş seviyesinin üzerinde muhasebe dersi almış olmak 24 kredilik işletme dersi almış olmak 3 kredilik Ticaret Hukuku dersi almış olmak
New Hampshire	Hayır	Lisans	Hayır	Hayır	Yok	En az 30 kredilik muhasebe dersi almış olmak Muhasebe dışı işletme seçmeli derslerinden 24 kredi almış olmak Sertifika için 150 kredi koşulu geçerlidir ve sınavı girebilmek için 120 kredi koşulu vardır

Bologna Sürecinin Muhasebe Mesleğine Etkisi: Dünya Uygulamaları ile Türkiye Uygulamasının Karşılaştırılması

Eyalet	Sınava Girişte 150 Kredilik Lisans Koşulu	Minimum Mezuniyet	Vatandaşlık	Eyalette İkamet	Yaş Sınırı	Diğer Eğitim Koşulları
New Jersey	Hayır	Lisans	Hayır	Hayır	18	24 kredilik muhasebe dersi ile 36 kredilik işletme derslerini lisans düzeyinde tamamlamış olmak Sertifika için 150 kredi koşulu geçerlidir
New Mexico	Hayır	Lisans	Hayır	Hayır	18	Sertifika için 150 kredi koşulu geçerlidir 3 kredilik kısmı Ticaret Hukuku olabilecek şekilde toplam 30 kredilik muhasebe dersini tamamlamış olmak
New York	Hayır	Yok	Hayır	Hayır	Yok	120 kredilik dersleri ve ayrıca Finansal Muhasebe ve Raporlama, Vergi Mevzuatı, Maliyet ve Yönetim Muhasebesi, Denetim ve Onaylama alanlarında tamamlamış olmak 15 yıllık deneyimi bulunanlardan mezuniyet koşulu aranmaz Sertifika için 150 kredi koşulu geçerlidir
North Carolina	Hayır	Lisans	Evet	Hayır	18	3 kredilik kısmı Ticaret Hukuku olabilecek şekilde toplam 30 kredilik muhasebe dersini tamamlamış olmak Sınavdan 120 gün sonrasına kadar lisans mezunu olmak Sertifika için 150 kredi koşulu geçerlidir
North Dakota	Evet	Lisans	Hayır	Hayır	Yok	24 kredilik muhasebe ve 24 kredilik genel işletme dersleri almış olmak Sınav başvuru tarihinden itibaren 6 ay içerisinde şartlar sağlanmalıdır.
Ohio	Evet	Yok	Hayır	Hayır	Yok	30 kredilik (veya prensipler hariç 24 kredilik) muhasebe derslerini Denetim, Finansal Muhasebe, Yönetim Muhasebesi, Profesyonel Etik ve Vergi Mevzuatı alanlarında almış olmak Muhasebe hariç 24 kredilik genel işletme dersi almış olmak
Oklahoma	Evet	Lisans	Hayır	Evet	Yok	Giriş seviyesinin üzerinde 30 kredilik Muhasebe dersi almış olmak 9 kredilik üst düzey işletme dersi almış olmak En az 76 kredilik üst düzey dersi tamamlamış olmak
Oregon	Evet	Lisans	Hayır	Hayır	Yok	24 kredilik Muhasebe ve 24 kredilik muhasebe ya da diğer işletme alanlarında ders almış olmak
Pennsylvania	Hayır	Lisans	Hayır	Hayır	18	Muhasebe ve denetim, Ticaret Hukuku, Finance veya Vergi Mevzuatı konularını içeren 24 kredi tamamlamış olmak Sertifika için 150 kredi koşulu geçerlidir
Puerto Rico	Evet	Lisans	Evet	Evet	21	2.0 ortalamaya sahip olmak En az 32 kredilik muhasebe ve 32 kredilik genel işletme dersi almış olmak

Prof.Dr. Beyhan MARŞAP - Prof.Dr. Cemal ELİTAŞ
Arş.Grv. Mahmut Kadir İŞGÜVEN

2015/3

658

Eyalet	Sınava Girişte 150 Kredilik Lisans Koşulu	Minimum Mezuniyet	Vatandaşlık	Eyalette İkamet	Yaş Sınırı	Diğer Eğitim Koşulları
Rhode Island	Hayır	Lisans	Hayır	Evet	Yok	Sertifika için 150 kredi koşulu geçerlidir 24 kredilik muhasebe ve 24 kredilik genel işletme dersleri almış olmak 15 kredilik yüksek lisans düzeyinde muhasebe dersi içeren ve ya 24 kredilik lisans düzeyinde muhasebe dersi içeren dersleri almış olmak 120 kredi tamamlanmış olmak
South Carolina	Hayır	Yok	Hayır	Hayır	18	Sertifika için 150 kredi koşulu geçerlidir 120 kredi tamamlanmış olmak Sosyal Güvenlik Numarası ya da Yasal Kimlik Numarasına sahip olmak
South Dakota	Evet	Lisans	Hayır	Hayır	Yok	24 kredilik lisans ya da yüksek lisans düzeyinde muhasebe dersi almış olmak 24 kredilik işletme dersi almış olmak Mezuniyetten 100 gün önce sınava girilebilir
Tennessee	Evet	Lisans	Hayır	Hayır	Yok	En az 24 kredilik kısmi üst düzey olmak üzere, 30 kredilik muhasebe dersi almış olmak En az 12 kredilik kısmi üst düzey olmak üzere, 24 kredilik genel işletme dersi almış olmak Mezuniyetten 200 gün önce sınava girilebilir
Texas	Evet	Lisans	Hayır	Hayır	Yok	En az 15 kredilik kısmi yüz yüze eğitim olmak üzere 30 kredilik üst düzey muhasebe dersi almış olmak 2 kredilik muhasebe ya da vergi mevzuatı ve 2 kredilik muhasebe ya da iletişim dersi almış olmak 3 kredilik eyaletçe onaylı etik dersi almış olmak
Utah	Hayır	Lisans	Hayır	Hayır	Yok	Sertifika için 150 kredi koşulu geçerlidir ve sınava girebilmek için 135 kredi koşulu vardır
Vermont	Hayır	Yok	Hayır	Hayır	Yok	En az 30 kredilik kısmi muhasebe olmak üzere 120 kredilik ders almış olmak Sertifika için 150 kredi koşulu geçerlidir ve sınava girebilmek için 120 kredi koşulu vardır 120 kredi koşulu başvurudan itibaren 60 gün içerisinde tamamlanmalıdır
Virgin Islands	Hayır	Yok	Evet	Evet	21	En az 20 kredilik kısmi muhasebe olmak üzere, 30 kredilik muhasebe, Ticaret Hukuku, İktisat ve Finans alanlarında ders almış olmak
Virginia	Hayır	Lisans	Hayır	Hayır	Yok	Sertifika için 150 kredi koşulu geçerlidir ve sınava girebilmek için 120 kredi koşulu vardır
Washington	Evet	Lisans	Hayır	Hayır	Yok	En az 15 kredilik kısmi 3. ve 4. sınıfta alınmış olmak üzere toplamda 24 kredilik muhasebe dersi almış olmak 24 kredilik işletme dersi almış olmak İlk teste girildiği tarihten itibaren 210 gün içerisinde mezuniyet koşulu tamamlanmalıdır.

Bologna Sürecinin Muhasebe Mesleğine Etkisi: Dünya Uygulamaları ile Türkiye Uygulamasının Karşılaştırılması

Eyalet	Sınava Girişte 150 Kredilik Lisans Koşulu	Minimum Mezuniyet	Vatandaşlık	Eyalette İkamet	Yaş Sınırı	Diğer Eğitim Koşulları
Washington DC	Hayır	Lisans	Hayır	Hayır	18	Sertifika için 150 kredi koşulu geçerlidir ve sınava girebilmek için 120 kredi koşulu vardır 24 kredilik Muhasebe ve 3 kredilik Ticaret Hukuku'nu da içeren muhasebe eğitimi almış olmak
West Virginia	Hayır	Lisans	Hayır	Hayır	Yok	En az 27 kredilik muhasebe, 27 kredilik işletme, 6 kredilik Ticaret hukuku ve 3 kredilik etik dersi almış olmak Sertifika için 150 kredi koşulu geçerlidir
Wisconsin	Hayır	Lisans	Hayır	Hayır	18	En az 24 kredilik muhasebe ve 24 kredilik işletme dersleri almış olmak ya da Muhasebe alanında yüksek lisansla sahip olmak ya da diğer yüksek lisans derecelerinde en az 24 kredilik lisans veya 15 kredilik yüksek lisans muhasebe dersi almış olmak Eğitim koşulları sağlanmadan 60 gün öncesine kadar sınava girilebilir.
Wyoming	Evet	Lisans	Hayır	Hayır	18	24 kredilik muhasebe 24 kredilik işletme derslerini içeren lisans mezuniyeti Mezuniyetten 90 gün önce sınava girilebilir 1 Ocak 2012 tarihinden daha önce sınava girmeye hak kazananlar başvuruda bulunabilirler. Ancak bu adayların 150 krediyi tamamlamaları ve 1 yıllık iş deneyimi ile 4 yıllık sertifikaya yönelik deneyime sahip olmaları gereklidir. Wyoming'de ikamet ediyor olmak, çalışıyor olmak ya da Wyoming Üniversitesi mezunu olmak

Eyaletler açısından bakıldığında birçok eyalette mali müşavir unvanını alabilmek için adayların lisans eğitimleri esnasında 150 kredilik muhasebe eğitimi almış olmaları istenmektedir. Bunun eksik olduğu durumlarda adaylar çeşitli lisansüstü (tezsiz, tezli veya doktora) programlar yoluyla da bu krediyi tamamlayabilmektedirler. Bu şartın olmadığı eyaletlerde de en az 24 saatlik muhasebe dersi almış olma şartının arandığını görmekteyiz. Bu halde Amerika Birleşik Devletleri'nde mali müşavirlik için genel olarak en az 24 kredilik ve en çok 150 kredilik muhasebe dersi almış olma şartının yer aldığı ifade edilebilir. **Burada altı çizilmesi gereken konu bu bahse konu derslerin ve kredilerin mali müşavirlik sınavlarına girebilmek için bir ön koşul niteliğinde olmasıdır. Başka bir ifade ile bu şart sağlanmadan adaylar mali müşavirlik için başvuru dahi yapamamaktadırlar.**

6.2. Avrupa'da Mali Müşavir Olma Koşulları

Mali müşavir olabilmenin koşulları Avrupa ülkeleri açısından da incelenmiştir. Bu bağlamda Tablo 3'de Avrupa ülkelerinde mevcut durum yer almaktadır.

Tablo 3. Avrupa’da Mali Müşavir Olabilme Koşulları

Ülke	Unvan	Mezuniyet	Staj programını bitirmiş olmak	Stajyerlik süresi	Yeterlilik sınavı	Sınav Sayısı	Yazılı Sınav	Sözlü Sınav	Diğer
Belçika	Bedrijfsrevisor or Reviseur d'Entreprise	Üniversite	Evet	3 yıl	Evet		Evet	Evet	
Kıbrıs	ICPAC								İngiltere ve Galler ile aynı şartlar geçerlidir
Danimarka		Yüksek Lisans	Evet	3 yıl	Evet		Evet	Evet	
İngiltere ve Wales	ACA		Evet	3-5 yıl arası	Profesyonel Aşama	9	2 + Örnek Olay		
Estonya	ACCA								Özerk bir kuruluş bulunmamaktadır
Finlandiya	KHT	Ticaret Bakanlığı'nca belirlenen üniversiteler		3 yıl	Evet				
	HTM	Daha düşük seviyedeki üniversiteler		3 yıldan daha kısa					
Fransa	Expert Comptable	Üniversite		3 yıl	Evet		DPECF		Konu ile ilgili bir tez yazılması gereklidir
							DECF		
							DESCF	DESCF	
							Yasal denetçi	Genel sözlü sınav	
Almanya	Wirtschaftsprüfer	Vergi Müfettişi olmak							
	'Steuerberater' (Vergi Müfettişi)				Evet	4	Evet (3 adet)	Evet	Vergi Müfettişleri bir üst kademeye başvurabilir
Macaristan	HCA	Üniversite	Evet	3 yıl					Adaylar 2 yıllık bir eğitimden geçtikten sonra stajyerlik süreleri başlar
İrlanda	Chartered Accountant		Evet		Evet				Bilgi işlem yeterliliği de gerekmektedir
İtalya	Dottore Commercialista ya da Revisore dei conti	Üniversite	Evet	4 yıl	Evet			Evet	4 büyük denetim firması tarafından eğitilen denetçilerden; 3 yıldan daha fazla deneyimi olanlar sınava girmek zorunda değildirler
Letonya		Üniversite	Evet	3 yıl	Evet	5			

Bologna Sürecinin Muhasebe Mesleğine Etkisi: Dünya Uygulamaları ile Türkiye Uygulamasının Karşılaştırılması

Ülke	Unvan	Mezuniyet	Staj programını bitirmiş olmak	Stajyerlik süresi	Yeterlilik sınavı	Sınav Sayısı	Yazılı Sınav	Sözlü Sınav	Diğer
Litvanya			Evet	5 yıl	Evet	5			
Lüksemburg	Réviseur d'Entreprises	Üniversite	Evet	3 yıl	Evet	9 + 2	Evet	Evet	
Hollanda	Register Accountant	Üniversite							Eğitim liseden sonra başlayabilir
	Administratieconsulent	Üniversite							Eğitim üniversiteden sonra başlar
	Dutch CISA	Üniversite							Eğitim üniversiteden sonra başlar
Norveç	Statsautorisert revisor or registrert revisor	Üniversite	Evet	3 yıl					Norges Handelshøyskole (Norveç İktisat ve İşletme Üniversitesi)'nden mezun olmak
Polonya	Statutory Auditor		Evet	2 yıl	Evet			Evet	
Romanya	RCA								Çoğu aday ACCA'yı tercih etmektedir
Rusya	CIPA	Üniversite	Evet	3 yıl					
İskoçya	CA			3 yıl	Evet				
Slovenya	Slovenski Institut za Revizijo		Hayır		Evet	4 + Final + Sözlü	Evet	Evet	
İspanya	Censor Jurado de Cuentas		Evet	4 yıl	Evet				Oldukça nadirdir
İsveç	Auktoriserad revisor	Yüksek Lisans	Evet	3 yıl + 2 yıl	Evet				
	Ggodkänd Revisor	Üniversite	Evet	3 yıl	Evet				
İsviçre	SCA				Evet	11	10	Evet	
Türkiye	Certified Public Accountant	Üniversite		2 yıl		7			Sınavlardan 60/100 alma koşulu bulunmaktadır
Ukrayna	Certified International Professional Accountant ('CIPA')		Evet	3 yıl	Evet				

Avrupa'da mali müşavir olma koşulları topluca anlatan Tablo 2 dikkatle incelendiğinde bazı ülkelerin detaylarında farklı kurumlara atıflar yapıldığı görülmektedir. Bu bakımdan aşağıda yer alan Tablo 4'de bu istenen ek yeterliliklerin topluca görülmesi mümkündür.

Tablo 4. Avrupa İçin Bazı Ek Yeterlilikler

Ek Yeterlilik Bilgileri									
Amerika Birleşik Devletleri	CPA	Üniversite	Evet						Tüm eyaletlerde staj zorunluluğu yoktur
ACCA			Evet	3 yıl	Evet	14			
Certified Information Systems Auditor (CISA)	CISA		Evet	5 yıl	Evet				Üyeler ayrıca profesyonel etik koşullarına bağlıdır
Certified Internal Auditor (CIA)	CIA					4			

6.3. Türkiye’de Mali Müşavir Olma Koşulları

Türkiye’de mali müşavir olabilmek için genel ve özel olmak üzere iki grup koşulun yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda genel koşullar şunlardır⁶;

- T.C. vatandaşı olmak (yabancı serbest muhasebeci malî müşavirler hakkındaki hüküm saklıdır).
- Medenî hakları kullanma ehliyetine sahip bulunmak.
- Kamu haklarından mahrum bulunmamak.
- Türk Ceza Kanununun 53 üncü maddesinde belirtilen süreler geçmiş olsa bile; kasten işlenen bir suçtan dolayı bir yıl veya daha fazla süreyle hapis cezasına ya da affa uğramış olsa bile devletin güvenliğine karşı suçlar, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, milli savunmaya karşı suçlar, devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk, zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama veya kaçakçılık suçlarından mahkûm olmamak.
- Taksirli suçlar hariç olmak üzere; affa uğramış olsalar dahi ağır hapis veya 5 yıldan fazla hapis yahut zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlar ile istimal ve istihlak kaçakçılığı dışında kalan kaçakçılık suçları, resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırma veya Devlet sırlarını açığa vurma, vergi kaçakçılığı veya vergi kaçakçılığına teşebbüs suçlarından dolayı hüküm giymiş bulunmamak.
- Ceza veya disiplin soruşturması sonucunda memuriyetten çıkarılmış olmamak.
- Meslek şeref ve haysiyetine uymayan durumları bulunmamak.

Yukarıda sayılan genel koşullar dışında adayların mesleğe girişe ilişkin özel koşulları da yerine getirmesi gereklidir. Bu koşullar ise aşağıda sayıldığı gibidir⁷:

- Hukuk, iktisat, maliye, işletme, muhasebe, bankacılık, kamu yönetimi ve siyasal bilimler dallarında eğitim veren fakülte ve yükse-

6 13.06.1989 tarih ve 20194 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 3568 Sayılı Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu’nun Serbest Muhasebeci Mali Müşavir Olabilmenin Genel Şartları, Madde 4.

7 13.06.1989 tarih ve 20194 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 3568 Sayılı Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu’nun Serbest Muhasebeci Mali Müşavir Olabilmenin Özel Şartları, Madde 5.

kokullardan veya denkliği Yükseköğretim Kurumunca tasdik edilmiş yabancı yükseköğretim kurumlarından en az lisans seviyesinde mezun olmak veya diğer öğretim kurumlarından lisans seviyesinde mezun olmakla beraber bu fıkrada belirtilen bilim dallarından lisansüstü seviyesinde diploma almış olmak.

- En az üç yıl staj yapmış olmak.
- Serbest muhasebeci malî müşavirlik sınavını kazanmış olmak.
- Serbest muhasebeci malî müşavirlik ruhsatını almış olmak.

Özel koşullar incelendiğinde Türkiye'deki yasal düzenlemede “muhasebe” alanından belli bir kredi ders almış olmak benzeri bir koşulun olmadığı görülmektedir. Bunun yerine Kanun bölüm ismi saymayı tercih etmiştir. Söz konusu eğitim programları incelendiğinde bu programların içinde “muhasebe” temelli derslerin zaten olması gerektiği düşünülebilir. Söz konusu bölümlerin doğası gereği bu programları bitirenler zaten “muhasebe” temelli ders almış olacaktır şeklindeki bir düşünce tamamen yanlış olmamakla birlikte Bologna sürecinin bu kabulü belli ölçüde değiştirdiğini/değiştireceğini söylememizde hatalı bir tespit olmayacaktır. Çünkü Bologna sürecinin temel esprisi olan “az zorunlu ve çok seçmeli ders” genel prensibi “zorunlu derslerin” belirlenmesinde ciddi bölüm içi çatışmalara neden olduğu ve zorunlu ders belirlemede bilim dallarının kendi alanlarına ilişkin dersleri daha önemli gördüklerinden kendi alanları ile ilgili dersleri zorunlu olması çabası söz konusu sürecin daha da kaotik bir hale gelmesine neden olmaktadır. Bu nedenle Türkiye’de mali müşavir olmanın “özel şartları” içerisinde belli bir saat/kredi muhasebe dersi alma zorunluluğunun olmayışı Bologna sürecinin doğasından kaynaklanan yapı nedeniyle ileride mali müşavirlik mesleğine girecek olan, girmeyi düşünen aday adaylarının temel muhasebe nosyonunu almadan yetişmesine neden olabilecektir. Dört yıllık bir lisans eğitimi boyunca kazanılacak muhasebe terminolojisi, teorisi ve pratiğinin mali müşavir olabilmenin “özel şartları” içerisinde Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkelerinde olduğu gibi belli bir ders saati/kredisi ile yer alması gerektiğini düşünmekteyiz.

7. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

Çalışmanın temel soruları “mali müşavirlik” unvanını elde edebilmek için Türkiye’de, Amerika Birleşik Devletleri’nde ve Avrupa ülkelerinde asgari koşullar nelerdir? Bu koşulların gerçekleşmesinde farklılıklar nelerdir? Bologna süreci bu gereklilikleri nasıl etkilemektedir?

şeklindeydi. Bu amaçla Türkiye'deki mevzuat incelenmiş ve belli fakültelerden mezun olmanın mesleğe giriş yapabilmek için yeterli olduğu herhangi bir saat veya miktarda muhasebe temelli ders almanın önemsenmediği ve zorunlu derslerin azaltılması ile seçmeli derslerin sayısının artırılması temeline dayalı Bologna sürecinin durumu belli oranda daha da kötüleştirdiği tespitinde bulunmanın yanlış olmayacağı düşüncesindeyiz. Bu amaçla incelenen 13 adet Türk üniversitesinin ilgili fakülte ve yüksekokullarının müfredatlarından da bunu görmek mümkün olmuştur. Benzer açıdan Amerika Birleşik Devletleri incelendiğinde eyaletler arasında farklar olsa da genelde 150 saat veya 30 kredi muhasebe dersi almadan mali müşavirlik sürecine başlanılmadığı görülmektedir. Avrupa da ise belli sürelerde staj veya yine belli saatlerde veya kredilerde muhasebe dersi almış olma şartları öne çıkmaktadır.

Tüm bu tespitler söylenegelen veya tahmin edilen bir durumun bilimsel zemine oturtularak ispatlanmasıdır. Bu tespitler sonucunda Türkiye'deki mali müşavir olabilmenin özel şartlarının Dünya genelindeki genel eğilim ile kıyaslanması ve uyumlaştırılması gerekliliğini daha açık şekilde tartışmaya açacağını düşünmekteyiz. Mali müşavir olabilmenin özel şartlarında uluslararası bir uyumlaştırmanın gerekli olduğu açıktır. Günümüzde ülkeler arasında Uluslararası Muhasebe Standartları ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ile sağlanmaya çalışılan yakınsama çalışmalarının mesleği icrâ ederken sahip olunması gereken unvanın elde edilmesi sürecinde de bir standartlaşmanın veya yakınsamanın gerekliliğini dikkate almamız gerektiğini göstermektedir.

Bu bağlamda özellikle Türkiye'de mali müşavirlik sürecine dahil olabilecek fakültelerdeki bazı bölümlerde çok az muhasebe temelli dersin veya bazılarında bu tür derslerin hiç olmaması önemli bir noktadır. Yine bazı programlarda muhasebe temelli zorunlu ders olmadığı çok az sayıda seçmeli ders veya bazılarında seçmeli dersin bile bulunmadığı tespit edilmiştir. Bologna sürecinin de etkisiyle zorunlu dersler azaltılmaya veya sadeleştirilmeye çalışılırken bir çok bölümde muhasebe temelli derslerden de vazgeçildiği görülmektedir. Bu noktada muhasebe temelli derslerin seçmeli dersler arasında bulunabileceği düşünülebilir. Ancak çalışma içerisinde özellikle Tablo 1 incelendiğinde seçmeli dersler arasında da çok az veya bazen hiç muhasebe temelli ders olmadığı rahatlıkla görülebilecektir.

Bologna sürecinin de etkisiyle özellikle seçmeli derslerin, "servis dersleri" olarak adlandırılacak ve farklı fakültelerden alınabilecek

derslerle zenginleştirilmeye çalışıldığı, yapılan “İçerik Analizi”nde tespit edilmiştir. Muhasebe temelli derslerin lisans programlarında az oluşu veya olmayışının muhasebe teorisinin zamanında ve doğru kavranılamama gibi bir sorun oluşturacağı bunun da bu mesleği aslında okurken düşünmemiş adayların daha sonra farklı nedenlerle bu mesleğe girmeleri sonucunu doğurabilir. Bunun da en önemli dezavantajı mesleği icrâ ederken mali müşavirlerin sunacakları hizmetin kalitesi ve etik ikilemlerde gösterecekleri reaksiyonlardır. Mali müşavirlik mesleğini meslek olarak yapmayı önceden benimsemiş lisans eğitiminde bu alanla ilgili dersleri zorunlu veya seçmeli olarak almış bir aday ile bu mesleğe daha önceden ilgi duymamış ancak çeşitli ekonomik sebeplerle mesleğe girilebileceğini düşünen adayların mesleki özen, etik anlayış ve sundukları hizmetin kalitesinin farklı olacağı kesindir. Bu tespit yapılırken birinin diğerine göre daha üstün olup olmadığından ziyade bu durumların kaliteye olan muhtemel etkisi vurgulanmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak eğitimin uyumlaştırılması olarak kabul edebileceğimiz Bologna sürecinin olası olumsuz etkileri de düşünüldüğünde mali müşavirlik mesleğinin önemini koruyabilmek adına Amerika Birleşik Devletleri ve kısmen Avrupa’da da olduğu gibi mesleğe girmek isteyen adaylardan eğitim dönemlerinde belli saat veya kredi muhasebe temelli eğitimden geçmeleri şartının “mesleğe ilişkin özel şartlar” arasına alınmasının gerekli olduğu kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- Avrupa Komisyonu, Eğitim, Bilim ve Kültür Bakanlığı. 2007. “Yükseköğretim Yapısı 2006/07 Bologna Sürecinde Ulusal Eğilimler”, Ankara: Du&Se Ajans, Eurydice Avrupa Eğitim Bilgi Ağı.
- Başara, Hayriye. 2010. “Bologna Sürecinin “Güzel Sanatlar ve Tasarım Eğitiminde” Bir Model Olarak Kritiği”, International Conference on New Trends in Education and Their Implications, 11-13 November 2010, Antalya-Turkey.
- Çelik, Zafer. 2012. “Bologna Süreci’nin Avrupa Yükseköğretim Sistemi Üzerine Etkileri”, Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 2.
- Görkem, Hilal. 2014. “Bologna Sürecinde Maliye Bölümleri ve Maliye Eğitimi: Öğrenci Görüşleri”, Journal of Life Economics, DOI : 10.15637/jlecon.201416988.
- Gümrükçü, Harun. 2010. “Bologna Süreci’nin Tarihi Gelişimi ve Bologna Toplantılarında Alınan Kararların Analizleri Bologna Süreci ve Türkiye”, Antalya: Yorum Yayın.

- Gümüş, Adnan ve Kurul, Nejla. 2011. “Üniversitelerde Bologna Sğreci Neye Hizmet Ediyor?”, Ankara: Eğitim-Sen Yayınları.
- Güneş, Firdevs. 2012. “Bologna Süreci ile Yükseköğretimde Öngörülen Beceri ve Yetkinlikler”, Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 1.
- Korkut, Fidan ve Mızıkacı, Fatma. 2008. “Avrupa Birliği, Bologna Süreci ve Türkiye’de Psikolojik Danışman Eğitimi”, Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, Sayı: 53.
- Sağlam, Mustafa, Özudoğru, Fatma ve Çıray, Funda. 2011. “Avrupa Birliği Eğitim Politikaları ve Türk Eğitim Sistemi’ne Etkileri”, Yüzüncü yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 1.
- Serbest Muhasebeci Malî Müşavirlik ve Yeminli Malî Müşavirlik Kanunu, 3568 Sayılı Kanun,13.06.1989 tarih ve 20194 sayılı Resmî Gazete.
- Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Mesleklerine İlişkin Haksız Rekabet ve Reklam Yasağı Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, 16.05.2015 tarih ve 29357 Sayılı Resmî Gazete.
- Terzi, Serkan, Şen Kıymetli, İlker ve Solak, Bilal. 2013. “Bologna Sürecinin Muhasebe Eğitimine Etkisi: Üniversitelerin İşletme Bölümlerinin Ders Programları Üzerine Bir İnceleme”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı: 59.
- Yükseköğretim Kurulu (YÖK). 2007. “Türkiye’nin Yükseköğretim Stratejisi”, Ankara: Meteksan A.Ş., Yayın No. 2007-1.